

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ГЛУХОВА У 20-ті – 30-ті РОКИ ХХ СТ.

В статті проаналізована роль студентського середовища у формуванні етичних та естетичних пріоритетів молоді України у 20-ті – 30-ті роки минулого століття, визначені деструктивні чинники руйнування інтелектуально-кадрового потенціалу республіки.

Ключові слова: радянська освіта, студентство, вишівська аудиторія, гуртожиток, навчальний процес.

20-ті – 30-ті роки минулого століття виявилися тяжким випробуванням для українського народу. Воєнні дії, що точилися під час Першої світової війни та національно-визвольних змагань, голодомор та репресивна політика більшовицького уряду негативно позначились на становищі республіки. Загальна руїна призвела до масового зубожіння населення. На порядку денному стояла відбудова зруйнованого народного господарства та відновлення природного потенціалу, що вимагало надмірних зусиль. Однією з важливих умов позитивних зрушень були кваліфіковані фахівці, які змогли б піднести економіку на належний рівень.

Виокремлення й аналіз проблем кадрового забезпечення вищою школою України за умов радянського експерименту модернізації освіти в загальноісторичному контексті 1920–1930-х років дозволяє з'ясувати справжню роль студентського середовища у формуванні етичних та естетичних пріоритетів молоді, виявити деструктивні чинники руйнування інтелектуально-кадрового потенціалу республіки.

Освітньо-культурні, суспільно-політичні й соціально-професійні аспекти життя та діяльності студентської молоді УСРР 20-х – 30-х років минулого століття висвітлювали такі дослідники, як В.К.Майборода [1], В.В. Липинський [2], О.Висовень [3], І.І. Мартинчук [4], І.О. Кліцаков [5], І.В. Богинська [6]. Однак, поряд з дослідженнями в науковій літературі окремих фрагментів зазначеної проблеми, системного опрацювання питань повсякденного життя студентської молоді Глухівщини донині не було. Цим і обумовлене звернення автора до вивчення визначеної теми.

Внаслідок неконструктивної освітньої політики більшовицького уряду України, вищі навчальні заклади республіки в цей час знаходились у досить скрутному становищі, оскільки перебували на самозабезпеченні. Фінансування освітніх закладів мало залишковий характер. Виділених коштів не вистачало на ремонт аудиторій, придбання необхідного приладдя, станків, і навіть – зарплатню викладачам. Студенти страждали від цього чи не найбільше. Крім того, що вони не мали можливості

повноцінно навчатися, молодь позбавлялася засобів до існування. Матеріальне становище студентства залишалось досить скрутним, що негативно впливало не лише на навчальний процес у вишах, а й безпосередньо на стан здоров'я самих студентів. Через неспроможність відвідування занять студентами навіть припинявся навчальний процес. У липні 1921 р. відділ професійної освіти Чернігівської губернії довів до відома вишів регіону розпорядження про тимчасове припинення навчання з причин гострої продовольчої кризи [7, 35]. У зв'язку з цим іспити у вишах Чернігівщини проводились у вересні місяці.

Молодь харчувалась вкрай незадовільно. Їжа була одноманітною та низькокалорійною. «Сидиш, а їсти хочеться. Голова болить в очах іскри. Силкуєшся зосередити увагу, хоч трохи забути про голод, але ні. Як та спасівська муха, думка про їжу, про завтрашній день, не дає спокою і в'ється біля тебе. Тільки ти її проженеш, вона знову сіла в другому місці, знов кусає. Кінець лекції, ледве сидиш. Голову зовсім стисло, палає, як в огні. Скінчилися заняття... Всі поспішають на обід. Але який обід з «чотирьох блюд». Каша – борщ, а якщо хочеш, то борщ – каша, а якщо ще захочеш, то можна побавитись з H₂O. І роздме тобі живіт. У вечорі знову чай, комісії, підкомісії, гуртки, збори ціла орава. І вертаєшся ти ледве дихаєш, знову з такою ж важкою думкою про завтрашній день» [8], – з таким душевним надриком описував у 1926 р. у газеті «Червоне село» свій навчальний день студент Глухівського педтехнікуму Микола С. У середньому студенти протягом дня вживали продукти харчування, енергетична цінність яких складала 500-840 калорій, у той час як для здорового молодого організму необхідно 2 – 2,5 тис. калорій. Треба врахувати і той факт, що крім інтелектуальної діяльності, більшість студентів у той час займалася важкою фізичною працею. Тому не дивно, що на питання травневої анкети 1923 р.: «Чи буваєте ви голодні?», 64 % студентів дало позитивну відповідь і підтвердили своє напівголодне існування [9, 28]. Студенти Глухівських вишів харчувалися у їдальні Міськробкопу, яка недостатньо забезпечувала потреби молоді. Обіди коштували 42 крб. на місяць, хліба отримували 300 гр. на день [10, 13]. Відмічалася «зовсім нікудишня якість страви. За нормою студент щодня повинен отримувати кіло картоплі і капусти та жирів 50 гр. Але цього вони не одержують. Ложок ніколи не миють. Вішалок для одягу та головних уборів не влаштовано. Крім того, значна частина студентів не одержувала хліба протягом року, а тому їм доводилось постачатись продуктами харчування з дому» [11].

Бракувало студентам і одягу. По півроку, з перших холодів і майже до літа, вони носили

кожухи, шинелі, дуже рідко – пальта. Особливо скрутно було із взуттям (чоботами, туфлями), тому ходили на заняття й на роботу у калошах або по черзі. Через це, зокрема у Глухівському ІНО, у 1923 р. висіло оголошення «Відсутність студентів на заняттях, а персоналу на роботі через брак взуття не буде вважатися поважною причиною» [12, 48]. У 1926-1927 навчальному році на 153 студенти Глухівського педтехнікуму було виділено всього 30 стипендій, що на 21 стипендію нижче норми. Із зазначених причин велика кількість першокурсників не мала можливості далі навчатися. Ті, що залишилися на власному утриманні, виявили надзвичайно високий відсоток академзаборгованостей. З місцевого бюджету технікуму стипендій не отримував і перспектив таких не мав [13, 73 зв.].

Заходом щодо поліпшення фінансування навчальних закладів стало запровадження платні за навчання. «Кодекс законів про народну освіту» 1922 р. проголосив ліквідацію всіх обмежень в отриманні права на освіту, які існували до цього, її безкоштовність. Але остання умова з самого початку практично не виконувалася. Вже 2 березня того ж року вийшла постанова РНК УСРР «Про запровадження платні за навчання у вузах УСРР», яка зобов'язала студентів інститутів, технікумів, вищих 3-річних педагогічних курсів вносити потриместрово диференційовану платню в золотих карбованцях. Розпорядженням Чернігівського Губпрофосу № 1771 від 10.05. 1922 р. В Глухівському ІНО плата за навчання складала 12 золотих карбованців і вводилась з 1 травня того ж року. [12, 23]. У випадку несвоєчасного внесення певної суми студенти вважалися такими, що вибули з навчального закладу і не мали права відвідувати заняття. Отже, безкоштовне навчання, про яке так багато говорила радянська влада – міф. Не зважаючи на ліквідацію старих порядків, нові мало чим поступалися.

Великою проблемою для Глухівського педінституту була відсутність достатньої кількості приміщень для навчання. «Помещения для лабораторий очень тесны и плохо оборудованы. Дальнейшее расширение института совершенно невозможно. Это было одной из причин в отказе от весеннего триместрового приема студентов. Открытая осенью 1920 г. опытная школа располагается в частном доме и занятия приходится в две смены, что совершенно нежелательно и недопустимо» [14, 3]. Приміщення вишу не ремонтувалося з 1915 р. Тоді ж спеціальна технічна комісія, виявивши тріщини і розходження зовнішніх капітальних стін, ухвалила рішення укріпити їх металевими струнами, що й було зроблено того ж року. Проте в ухвалі комісії зазначалося, що це тимчасовий

захід і через 7-8 років будівля потребуватиме капітального ремонту. На жаль, через брак коштів у ті часи його так і не здійснили, якщо не брати до уваги косметичних заходів у вигляді побілки та підфарбування [14, 8].

У 1920 р. інституту був виданий ордер на бувший Неплюєвський будинок, який знаходився поряд, проте не було вирішене питання надання кредиту на його ремонт і з часом будівлю віддали окружній інспекції народної освіти для облаштування сирітського притулку для дітей Поволжя. Проблема відсутності навчальних приміщень для вишу так і залишилася відкритою [14, 5]

До найгостріших проблем студентства того часу відносилося забезпечення житлом. Приміщень для гуртожитків катастрофічно не вистачало. Тому переважна кількість студентів проживала у знайомих та родичів. Серед них більшість склали дівчата, яких не задовольняли умови гуртожитків або вчинили так на вимогу батьків. У гуртожитки або Будинки пролетарського студентства (БПС) поселялися в основному ті студенти, яких прийняли на основі системи відряджень. Це – вихідці із пролетарсько-селянського середовища та службовці. Діти представників інтелігенції, ремісників залишалися фактично поза стінами гуртожитків, тому самі шукали собі квартири [15].

Гуртожиток Глухівського інституту народної освіти був відкритий 20 грудня 1923 р. в приміщенні колишньої дослідної школи. Ним користувалося 15 студентів 9 юнаків і 6 дівчат. «Средства на содержание и оборудование общежития получены частью путем сборов, частью же от эконом. отдела исполбюро, а именно – 30 рублей золотом и натурой, 12 пуд. И 3 фута ржаной муки, 16 п. и 3 ф. картофеля 15 ф. посного масла. Живущие в общежитии получают обед из двух блюд утром и вечером чай с хлебом и сахаром» [16, 59 зв.].

Складність полягала не лише у відсутності потрібного житла, але й у недостатній житловій площі. Кімнати були переповнені, не вистачало ліжок, доводилося спати на підлозі, у шафах, на столах. Молоді бракувало й ковдр, постільної білизни, забезпеченість яких склала 60 % [17, 9]. Студенти скаржились на погане освітлення кімнат, сирість, недостатність палива. Це пояснювалося тим, що під гуртожитки пристосовували казарми, бараки, тюрми, житлові будинки, церкви, трактири, планування яких не відповідало потребам студентів. Зокрема, незадовільним залишалося опалення студентського житла. Так, у 1922/1923 навчальному році опалювалися 44,3 % кімнат, частково – 36,4 %, рідко – 11,1 %, зовсім не опалювалися 8,3 % [15]. Студенти Глухівського ІНО зазначали: «Из внешних негативных условий следует отметить отсутствие топлива. Жить и работать все время приходилось при температуре

+3, +4 градуса, редко удавалось поднять температуру до +6,+8. При такой температуре существовать становилось почти невозможно. Вторым неблагоприятным моментом было отсутствие света. Электрическое освещение было случайным, а керосина не было» [14, 8 зв.].

У 1926 р. Окрмісьцгоспом у розпорядження Глухівського педтехнікуму були передані два будинки, в яких мешкало 60 студентів; площа приміщень для такої кількості жителів була недостатньою. У наступному навчальному році частину студентів додатково розмістили у трьох кімнатах дослідної школи. Всі три помешкання потребували термінового ремонту (фарбування вікон, дверей та підлог). Нагальною була потреба в поповненні гуртожитків устаткуванням [18, 34].

Внаслідок проведеної кампанії пролетаризації вишів, в кінці 20-х на початку 30-х років студентський контингент помітно змінився. Більшість його становили вихідці з робітників та селян, що зумовило погіршення санітарного стану гуртожитків. Через неохайність та небажання прибирати в кімнатах, коридорах та на східцях було брудно. За кожною кімнатою прикріплювалась прибиральниця, яка змінювала білизну, відносила її до пральні і забирала. Часто білизну не змінювали по кілька місяців. Залишки їжі студенти кидали у вікна або залишали у кімнаті. Не дивно, що після цього заводились таргани, кліщі, і тому підвищувався ризик захворювання туберкульозом та різними інфекціями.

Правилами внутрішнього розпорядку студентських гуртожитків Глухівського педтехнікуму категорично заборонялося «прати й сушити білизну в кімнатах та коридорах, плювати та наливати воду на підлогу, палити цигарки в кімнатах, держати під ліжком сміття, розгорнуту брудну білизну та непотрібні речі, залишати неприбраними ліжка та столи після їжі й хоронити харчі розкиданими та непокритими, чистити взуття, трусити одяг в кімнаті, розпалювати примуси в кімнатах та коридорах, держати різних тварин» [7, 32]. На жаль, цих правил дотримувались далеко не всі студенти.

Поряд з цим керівництво вишів через брак коштів не могло створити для студентів належних умов проживання. Зокрема, в акті перевірки гуртожитку Глухівського педкомбінату зазначалося: «Шибки в вікнах вибиті, столи позбавлені з дошок. Тумбочок немає, вся брудна білизна лежить під ліжками, а то й під головами. Дверні замки у більшості кімнат не справні. Підлогу миють раз на тиждень, і то не миють, а витирають мокрою ганчіркою. У кімнаті № 3 матраци не набиті, у дверях нема крючка. На ніч студенти зачиняють двері палкою. Поруч кімнати № 3 де живе студент Атирок, відпочивають на

ліжках обутими. Простирадла забруднені, пральні немає. Не створено в кімнатах і культурних умов. Занавісок на вікнах немає. Немає квітів, гардеробів, скатертин для столів, графінів для води. Немає в гуртожитку перевареної води. Ще гірше на студентському подвір'ї. Тут повно бруду, покидьків. Для студентів цього гуртожитку не обладнано як слід вбиральні. Вбиральня забруднена, з одною ручкою, без поділу на чоловічу та жіночу половини» [11].

З метою поліпшення умов молодь самотужки будувала або ремонтувала приміщення. Вирішенням цього питання займалися й спеціально створені організації, особливо економічні, які намагалися вирішити проблеми харчування, житла тощо. Вони влаштовували вечірки, вистави, екскурсії, лотереї, кошти яких йшли на закупівлю необхідних речей: предметів першого вжитку, білизни, меблів [19, 64].

Зрозуміло, що нормальними житловими умовами студенти не були забезпечені, бо часто не мали навіть необхідного. Це впливало не лише на порушення санітарно-гігієнічних норм, але й відбивалося на академічних показниках, міжособистісних стосунках, що призводило навіть до трагедій. Отже через мізерність фінансування молодь вимушена була жити в неприйнятних умовах: у вологих, холодних, темних кімнатах, підвалах та напівпідвалах. До антисанітарних умов додавалася скупченість у кімнатах, мізерність або відсутність необхідних меблів та приладів. Загальними недоліками у забезпеченні студентів житлом залишалися його несвоєчасне надання, незадовільне постачання будівельного матеріалу та устаткування, відсутність санітарно-технічного обладнання. Студенти самотужки здійснювали кроки до поліпшення свого становища: будували, ремонтували житло, зверталися з проханнями до господарських та державних органів з відповідними клопотаннями. Часто вони залишалися без відповіді або відкладалися на невстановлений термін. Кошти, що виділяв уряд, були недостатніми.

Таким чином, держава не змогла виконати своїх зобов'язань та обіцянок перед молоддю, що негативно впливало на міжособистісні стосунки та знижувало рівень академічної успішності.

Посилання

1. Майборода В. К. Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти в УРСР 1917 – 1941 рр. / В.К. Майборода // УІЖ. – 1990. – № 11. – С. 28-32
2. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки. / В.В. Липинський – Донецьк: РВА ДонДТУ, 2000. – 254 с.
3. Висовень О. Педагогічна інтелігенція в національно-культурному розвитку України (1920 – поч. 1930-х рр.): історіографія. /Олександр Висовень // Наук. записки з укр. історії Переяслав-Хмельницького держ. пед. ін-ту ім. Г. Сковороди. –

1994. – Вип. XIII. – С. 112-115.

4. Мартынчук И. И. Подготовка национальных педагогических кадров в 1920-е годы / И.И. Мартынчук // Новые страницы в истории Донбасса: Сб. ст. – Донецк, 1997. – С. 47-53.

5. Кліцаков І. О. Педагогічні кадри України (1917–1937 рр.) / О.І. Кліцаков – Донецьк: Юго-Восток, 1997. – 210 с.

6. Богінська І. В. Система підготовки педагогічних кадрів в умовах поступового згорання політики українізації (1933 – 1939) / І.В. Богінська // Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії. – Луганськ, 2001. – С. 58-62.

7. Державний архів Чернігівської області, ф. Р-674, оп. 1, спр. 33, 52 арк.

8. Життя студента // Червоне село. – № 58. – 30.11.1926 р.

9. Жизнь современного украинского студенчества. По данным студенческих переписей и других обследований. – 112 с.

10. ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 2021, 114 арк.

11. Створити студентам культурно-побутові умови // Колективіст Глухівщини. – № 214. – 20.10.1934 р.

12. ДАЧО, ф. Р-674, оп. 1, спр. 70, 52 арк.

13. ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 6, спр. 4847, 77 арк.

14. Там само, оп. 1, спр. 826, 47 арк.

15. Василенко. Про територіальне розселення мешканців будинків пролетстуду // Студент революції. – 1926. – №4. – С.31.

16. ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 1055, 94 арк.

17. Там само, оп.2, спр. 955, 10 арк.

18. Там само, оп. 2, спр. 4844, 75 арк.

19. На одонфаку ХМІ // Студент революції. – 1924. – № 3 – 5. – С.63-66.

Мошик І.В. Будні студентської молоді Глухова в 20-е – 30-е роки ХХ в.

В статті проаналізована роль студентської середовища в формуванні етичних і естетичних пріоритетів молоді України в 20-е – 30-е роки минулого століття, визначені деструктивні фактори руйнування інтелектуально-кадрового потенціалу республіки.

Ключові слова: *радянське виховання, студентство, вузівська аудиторія, загальнонавчальний процес.*

Moshyk I.V. Every day life of Hlukhiv students in 20s-30s years of the XX century

In this article the role of student environment in forming of ethics and aesthetic priorities of young people of Ukraine in 20s – 30s years of the last century is analyzed. The destructive factors of destruction of intellectual-skilled potential of republic are determined

Key words: *soviet education, students, dormitory, educational process.*

02.04.2012 р.

УДК 94 (477) «1933/1935»

М.В. Горох

ТОРГСИН У ГЛУХОВІ: ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР

У статті автор, використовуючи широке коло архівних документів, розглядає невідомі раніше сторінки з історії функціонування «Торгсину» в Глухові. Особлива увага приділена поновленню імен працівників крамниці «Торгсин».

Ключові слова: *система «Торгсин», Глухів, крамниця, біографія.*

«Спеціальна контора для торгівлі з іноземцями на території СРСР» (скорочено «Торгсин») почала функціонувати на теренах Радянського Союзу з 18 липня 1930 р. Спочатку вона обслуговувала виключно іноземців та радянських громадян, що розраховувалися інвалютою, а також отоварювала грошові перекази із-за кордону [1, 11 та зв.]. Проте в червні 1931 р. в її житті відбулися революційні зміни – держава дозволила радянським громадянам купувати в крамницях системи товари в обмін на золоті монети старого карбування. З часом перелік цінностей, які приймав Торгсин, суттєво розширився. До нього увійшли побутове золото, срібло, іноземна валюта, платина та коштовне каміння. Проіснувало об'єднання до 1 лютого 1936 р. [2, 23]. Своє представництво воно мало і на Чернігівщині у вигляді створеної в кінці 1932 р. обласної контори [3, 1].

Попри велику кількість праць, присвячених соціально-економічним перетворенням 1930-х рр. у Радянському Союзі, проблематика Торгсину досі залишається малодослідженою та недостатньо вивченою. Авторами більшості робіт з історії Всесоюзного об'єднання, Всеукраїнської контори та окремих обласних контор є російські дослідники О. Осокіна [4], І. Павлова [5], В. Толмацький [6], О. Савінов [7], а також вітчизняні – В. Марочко [8], О. Мельничук [9], В. Даниленко [10]. У своїх працях вони переважно намагалися схарактеризувати основні напрями роботи об'єднання, визначити його роль та місце в системі мобілізації валютних цінностей державою. Натомість окремим торговим пунктам та долі їх персоналу вчені приділяли недостатньо уваги.

Метою даної розвідки є спроба поновити імена працівників Глухівської крамниці «Торгсин», прослідкувати їхній життєвий шлях, а також схарактеризувати досягнення та недоліки їхнього перебування на посаді. Дослідження ґрунтується на широкому колі уперше введених до наукового обігу джерел. Переважно це архівні матеріали, що зберігаються в архівних установах Чернігова, Ніжина та Києва. Хронологічно робота обмежена часом існування осередку об'єднання в Глухові (1933-1935 рр.). Зауважимо, що наявна інформація